

Кухня трудових прав: нариси про важливі інгредієнти

Кухня трудових прав: нариси про важливі інгредієнти

Київ-2021

УДК 331:340.132](477)(082)
К95

К95 Кухня трудових прав: нариси про важливі інгредієнти:
збірник статей.
Київ: ВД Дакор, 2021. 147 с.
ISBN 978-617-7679-85-0

Упорядник та головний редактор:
Ірина Сахарук
Редактори:
Інна Кудінська, Георгій Сандул
Верстка:
Ірина Костишина

У збірнику вміщено статті вітчизняних науковців та практиків, присвячені дослідженню основних трудових прав працівників та їх захисту, сучасних новацій та перспектив правового регулювання трудових відносин.

Для фахівців, які працюють у галузі праці, профспілкових активістів, науковців, викладачів закладів вищої освіти, аспірантів і студентів.

Тексти доповідей і повідомлень друкуються мовою оригіналу в авторській редакції.
ISBN 978-617-7679-85-0

Збірник підготовлено за підтримки та сприяння Центру Солідарності в Україні та Громадської організації «Трудові ініціативи». Публікації відображають винятково точку зору авторів, яка може не збігатися з позицією Громадської організації «Трудові ініціативи» та Центру Солідарності в Україні.

Дозволяється поширювати інформацію, зазначену в збірнику за умови обов'язкового посилання на джерело інформації та авторів збірника.

Зміст

Передмова	6
Список скорочень	8
Віктор Щербина Нові тенденції правового регулювання праці	9
Яна Сімутіна Поняття та ознаки трудових правовідносин у контексті поширення нестандартної зайнятості	16
Віталій Дудін Протидія зловживанням гнучкими формами зайнятості: досвід ЄС	23
Володимир Бурак Трудовий договір про дистанційну роботу	30
Світлана Кожушко Прескрипції в трудовому праві	39
Лілія Амелічева Приватно-правове регулювання гідної праці	44
Тетяна Колеснік Ґендерні проблеми у сфері праці та зайнятості: шляхи подолання	53
Аліна Магомедова Ринок праці в Україні та працевлаштування осіб «елегантного» віку	59
Оксана Микитюк Функціонування ваучерної системи навчання дорослого населення в Україні	65

Олена Костюченко Мобінг в Україні. Що робити?	72
Ірина Сахарук Гідна праця: міжнародний вимір та тенденції правового регулювання в Україні	79
Ольга Кучма Дискусійні питання щодо розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця	92
Василь Андріїв Роль Міжнародної організації праці в захисті трудових прав людини	98
Іван Яцкевич Роль профспілок у захисті трудових прав та інтересів працівників	106
Ірина Ізарова Процесуальні особливості захисту трудових прав у суді	114
Михайло Шумоло Принцип співмірності при вирішенні трудових спорів: між захистом трудового права та зловживанням правом	121
Тетяна Вахонєва Кваліфікаційні вимоги до медичних працівників як суб'єктів трудового права	133
Інна Кудінська, Георгій Сандул Гіг-економіка: термінологічний вимір	143

правового регулювання є надмірним тягарем учасника спору та не може бути виправданим. Прийнятність аналогії цивільного закону під час вирішення трудового спору загалом узгоджується із статтею 9 ЦК України, якою передбачено, що положення цього кодексу застосовуються до врегулювання трудових відносин, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства. І хоча українська наука трудового права досі відстоює «чистоту» трудово-правового регулювання і достатньо болюче реагує на запозичення цивілістичних механізмів для врегулювання трудових правовідносин, проте наведений приклад синергії правових норм довів свою дієвість та виконав одне із фундаментальних завдань права – досягнення справедливості.

КВАЛІФІКАЦІЙНІ ВИМОГИ ДО МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ТРУДОВОГО ПРАВА

Тетяна Вахонєва¹

Стаття 49 Конституції України² закріплює право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. При цьому, у відповідності із Конституцією, держава повинна створювати умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування та сприяти розвитку лікувальних закладів усіх форм власності.

На виконання норм Конституції спрямована значна кількість нормативних актів і одним із основоположних є Основи законодавства України про охорону здоров'я³, (далі – Основи законодавства) який декларує, що «кожна людина має природне невід'ємне і непорушне право на охорону здоров'я. Суспільство і держава відповідальні перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я і збереження генофонду народу України, забезпечують пріоритетність охорони здоров'я в діяльності держави, поліпшення умов праці, навчання, побуту і відпочинку населення, розв'язання екологічних проблем, вдосконалення медичної допомоги і запровадження здорового способу життя».

Таким чином, пріоритетним напрямком державної політики у сфері охорони здоров'я та основним завданням кожного медичного закладу є надання якісної медичної допомоги (послуги, обслуговування), що насамперед залежить від забезпечення медичної установи кваліфікованими трудовими ресурсами та необхідним матеріально-технічним обладнанням. Належна організація трудового процесу медичних працівників, ефективні та

---

1 професор кафедри трудового права та права соціального забезпечення Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук

2 Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

3 Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>

продуктивні юридичні механізми забезпечення організації надання медичними установами медичної допомоги та медичних послуг є фундаментом для функціонування системи охорони здоров'я як на рівні кожного окремого регіону, так і на рівні держави в цілому.

Відповідно до п. д. ст. 6 Основ законодавства, кожний громадянин України має право на охорону здоров'я, що передбачає кваліфіковану медичну та реабілітаційну допомогу, включаючи вільний вибір лікаря та фахівця з реабілітації, вибір методів лікування та реабілітації відповідно до рекомендацій лікаря та фахівця з реабілітації, вибір закладу охорони здоров'я тощо.

Правове регулювання організації практичної медичної діяльності та надання медичної допомоги здійснюється комплексно нормами різних галузей права (цивільне, господарське, адміністративне, трудове, кримінальне, процесуальне тощо). Звичайно, визначальну роль у процесі регулювання медичної діяльності відіграють правові норми спеціального медичного спрямування (призначення). Однак, якість надання медичних послуг в першу чергу залежить від кваліфікації медичних працівників, що визначає їх здатність виконувати покладені на них обов'язки щодо надання медичної допомоги (послуг) на професійній основі.

Кваліфіковане виконання професійних обов'язків є одним із головних завдань будь-якої цільової професійної діяльності та однією з основних проблем, на яку нарікають споживачі, в тому числі й споживачі медичних послуг. Кваліфікація є тією категорією, яка визначає професіоналізм, компетентність та здатність працівника виконувати конкретну роботу у межах певної професії. Наслідком некомпетентного, непрофесійного та некваліфікованого надання медичної допомоги (послуги) може стати: стійка або тимчасова втрата здоров'я, втрата працездатності, втрата життя пацієнта та його родичів; майнова шкода у вигляді зайвих матеріальних витрат на лікування; психологічна травма тощо. Регламентація організації трудового процесу медичних працівників в тому числі і такі важливі питання як визначення, підтвердження та підтримання кваліфікації медичних та інших працівників забезпечується нормами трудового права та є його важливою функцією.

Окрім якості надання медичної допомоги (послуг) їх одержувачам, в процесі трудової діяльності кваліфікація медичного працівника впливає на просування його по службі (кар'єрне зростання); враховується при визначенні розмірів оплати праці;

може впливати на розмір заохочення за успіхи в роботі тощо. Більш того, професія та кваліфікація є тими показниками, які перш за все впливають на конкурентоздатність та затребуваність працівника на ринку праці.

Таким чином, **кваліфікація медичного працівника** визначається: **1)** рівнем освіти, що підтверджується відповідними документами про освіту; **2)** реальною здатністю медичного працівника виконувати доручену йому роботу в межах професії, що перевіряється безпосередньо при виконанні медичним працівником трудових обов'язків; **3)** підвищенням професійного рівня в процесі трудової діяльності, що може підтверджуватися стажем роботи, особливими професійними здобутками медичного працівника, проходженням додаткового практичного стажування та теоретико-практичного навчання із отриманням підтверджувальних документів тощо.

Професійна діяльність медичних працівників здійснюється в процесі **медичного обслуговування**, яке передбачає надання медичних послуг (послуга з медичного обслуговування населення). Медичне обслуговування та надання медичних послуг є складовими поняттями терміну **«медична діяльність»**, що здійснюється спеціалізованими закладами та, відповідно, медичними працівниками при наданні **медичної допомоги**.

Так, **медичне обслуговування** визначається як діяльність закладів охорони здоров'я, реабілітаційних закладів, відділень, підрозділів та фізичних осіб-підприємців, які зареєстровані та одержали відповідну ліцензію у встановленому законом порядку, у сфері охорони здоров'я, що не обов'язково обмежується медичною допомогою та (або) реабілітаційною допомогою, але безпосередньо пов'язана з їх наданням (ст. 3 Основ законодавства).

Відповідно, **послуга з медичного обслуговування населення** (медична послуга) визначається як послуга, що надається пацієнту закладом охорони здоров'я або фізичною особою - підприємцем, яка зареєстрована та одержала в установленому законом порядку ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, та оплачується її замовником. Замовником послуги з медичного обслуговування населення можуть бути держава, відповідні органи місцевого самоврядування, юридичні та фізичні особи, у тому числі пацієнт (ст. 3 Основ законодавства).

І, як первинна ланка, **медична допомога** – це діяльність професійно підготовлених медичних працівників, спрямована на **профілактику, діагностику та лікування** у зв'язку з хворобами,

травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами (ст. 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я).

Як бачимо, медична допомога, відповідно до законодавства, надається виключно **професійно підготовленими медичними працівниками**. Правовий характер відносин між різними суб'єктами медичної діяльності може мати господарсько-правове, адміністративно-правове, цивільно-правове та інше спрямування, але надання медичної допомоги в межах здійснення медичного обслуговування (послуги) здійснюється на професійній основі саме суб'єктами трудового права, якими є медичні працівники, насамперед лікарі та інші категорії медичного персоналу, що, відповідно до законодавства віднесені саме до медичних працівників.

Звертаємо особливу увагу, що відповідно до ст. 33 Основ законодавства, **медична допомога** надається відповідно до медичних показань **професійно підготовленими медичними працівниками, які перебувають у трудових відносинах** із закладами охорони здоров'я, що забезпечують надання медичної допомоги згідно з одержаною відповідно до закону ліцензією, та фізичними особами-підприємцями, які зареєстровані та одержали відповідну ліцензію в установленому законом порядку і можуть перебувати з цими закладами у цивільно-правових відносинах.

Аналізуючи чинне законодавство, слід вказати, що воно не містить повного та вичерпного визначення медичного працівника. Його правовий статус ми можемо визначити, враховуючи різні норми трудового права, інших галузей права та безпосередньо, враховуючи норми медичного законодавства. Що стосується наукових досліджень, то, наприклад, О.С. Шукін, під **медичним працівником** розуміє фізичну особу (громадянин України або іноземний громадянин), яка отримала вищу, середню медичну або фармацевтичну освіту та пройшла подальшу спеціальну підготовку або перепідготовку, відповідає єдиним кваліфікаційним вимогам, що підтверджуються чинними документами, взяла на себе етичні зобов'язання знати і виконувати вимоги медичної деонтології та уклала трудовий договір з ліцензованою медичною установою на здійснення медичної діяльності.

До медичних працівників автор відносить лікарів, фармацевтів, провізорів і середній медичний персонал та відзначає, що особа наділяється статусом медичного працівника, якщо вона фактично виконує професійні обов'язки за відповідною медичною спеціальністю. Молодший медичний персонал не може виконувати функції,

пов'язані з лікуванням людини, тому даних осіб не можна розглядати як медичних працівників⁴.

Д.О. Новіков виділяв **три основні складові юридичної характеристики медичного працівника як суб'єкта медичної діяльності**: вимога спеціальної медичної або іншої освіти, наявність трудових правовідносин із закладом охорони здоров'я та трудових обов'язків зі здійснення медичної діяльності⁵.

І.Я. Сенюта називає медичного працівника одним із ключових суб'єктів правовідносин у сфері надання медичної допомоги, оскільки саме медичні працівники безпосередньо залучаються до надання медичної допомоги. **Медичний працівник**, за її визначенням, це фізична особа, яка має медичну чи іншу освіту, пройшла подальшу спеціальну підготовку або перепідготовку та відповідає єдиним кваліфікаційним вимогам, що підтверджуються відповідними документами (сертифікатом фахівця), виконує свої професійні обов'язки, пов'язані із медичним обслуговуванням, зокрема наданням медичної допомоги та перебуває у трудових відносинах із закладом охорони здоров'я будь-якого виду власності, фізичною особою-підприємцем або займається індивідуальною медичною практикою⁶.

Представлене І.Я. Сенютою авторське визначення медичних працівників є найбільш вдалим та охоплює практично всі їх ознаки як суб'єктів права, однак, на наш погляд, потребують деталізації окремі питання, пов'язані, наприклад, із класифікацією медичних працівників в залежності від їх кваліфікації, виду професійної діяльності, сфери надання послуг тощо. Основою **спеціальної трудової правосуб'єктності медичних працівників є освіта та кваліфікація** (відповідність кваліфікаційним вимогам). Це затверджується нормою ст. 74 Основ законодавства, яка відзначає, що провадити медичну, фармацевтичну діяльність, надавати реабілітаційну допомогу можуть особи, які мають **відповідну спеціальну освіту і відповідають єдиним кваліфікаційним вимогам**. Таким чином, укладення трудового договору закладу

---

4 Щукін О.С. Правовий статус медичних працівників за трудовим законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2005. С. 7-8.

5 Новіков Д.О. Особливості правового регулювання праці медичних працівників: дис. к.ю.н.. Харків, 2013. С. 32.

6 Сенюта І.Я. Цивільно-правове регулювання відносин у сфері надання медичної допомоги: питання теорії і практики: монографія. Львів: ЛОБФ «Медицина і право», 2018. С. 154.

охорони здоров'я із особою, яка відповідає вищезазначеним критеріям спеціальної трудової правосуб'єктності, є підставою для визнання такої особи медичним працівником.

Однак, слід звернути увагу, що діяльність у сфері охорони здоров'я включає не тільки **медичну діяльність**, а також **фармацевтичну** та **реабілітаційну**.

Фармацевтична діяльність пов'язана насамперед із виготовленням, використанням та реалізацією лікарських засобів, а також контролем за їх якістю. Так, за напрямками, фармацевтична діяльність складається з наступних основних груп: доклінічне вивчення лікарських засобів; клінічні випробування лікарських засобів; виробництво лікарських засобів; державний контроль якості лікарських засобів; ввезення на територію України та вивезення з її території лікарських засобів; реалізація лікарських засобів; реклама лікарських засобів; фармацевтична освіта тощо.

Одна із дослідниць фармацевтичних правовідносин, І.М. Алексеева, запропонувала наступну класифікацію суб'єктів фармацевтичної діяльності. **1)** громадяни (фізичні особи); **2)** аптечні заклади, для яких фармацевтична діяльність – засіб отримання прибутку шляхом оптової та роздрібною реалізації та (або) виробництво фармацевтичної продукції. **3)** суб'єкти, що здійснюють діяльність зі створення лікарських засобів, відповідно до Закону «Про лікарські засоби»⁷ таку діяльність можуть здійснювати підприємства, установи, організації та громадяни; **4)** держава в особі спеціально уповноваженого органу (наприклад, Держлікслужби України)⁸; **5)** різноманітні фармацевтичні асоціації⁹.

Таким чином, фармацевтична діяльність не передбачає здійснення медичного обслуговування, а тим більше – надання медичної допомоги. Учасники трудових правовідносин у сфері фармацевтичної діяльності є учасниками фармацевтичних правовідносин і не належать до кола медичних працівників. При цьому вони належать до значного кола працівників у сфері охорони здоров'я.

---

7 Про лікарські засоби: Закон України від 4 квітня 1996 року.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/>

8 Положення про Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.2015 року № 647.

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

9 Алексеева І.М. Фармацевтичні правовідносини: поняття, види, підстави виникнення. / Науковий вісник Ужгородського національного університету., Серія ПРАВО. 2015. Вип. 31. Том 1. С. 9-10.

Реабілітаційна діяльність передбачає надання **реабілітаційних послуг** та **реабілітаційної допомоги**. **Реабілітаційна послуга** визначається як послуга, що надається пацієнту реабілітаційним закладом, реабілітаційною установою, закладом охорони здоров'я, соціального захисту або іншим суб'єктом господарювання, які мають право надавати реабілітаційну допомогу згідно із законодавством, та оплачується її замовником (замовником реабілітаційної послуги можуть бути держава, орган місцевого самоврядування, юридична або фізична особа, у тому числі пацієнт). Відповідно, **реабілітаційна допомога у сфері охорони здоров'я** це – діяльність фахівців з реабілітації у сфері охорони здоров'я, що передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на оптимізацію функціонування осіб, які зазнають або можуть зазнати обмеження повсякденного функціонування у їхньому середовищі (ст. 3 Основ законодавства). Як бачимо, реабілітаційну допомогу надають фахівці з реабілітації у сфері охорони здоров'я і, за загальним правилом, їх діяльність не є медичною та відповідні фахівці не вважаються медичними працівниками.

Стаття 74 Основ законодавства вказує, що **єдині кваліфікаційні вимоги** до осіб, які провадять певні види медичної і фармацевтичної діяльності, надають реабілітаційну допомогу, встановлюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я. Відповідальність за дотримання зазначених кваліфікаційних вимог несуть керівники закладів охорони здоров'я, реабілітаційних закладів, відділень, підрозділів, а також органи, яким надано право видавати ліцензію на провадження відповідних видів господарської діяльності.

Єдині кваліфікаційні вимоги містяться насамперед у **Довіднику кваліфікаційних характеристик професій**, який призначається для вирішення питань раціонального розподілу праці та правильного використання персоналу згідно з фахом і кваліфікацією; визначення завдань, обов'язків і відповідальності працівників галузі. Кваліфікаційні вимоги передбачають у першу чергу визначення освітньо-кваліфікаційний рівня працівника, напрям і спеціальність його підготовки, підвищення кваліфікації, стаж роботи.

Випуск 78 «Охорона здоров'я» Довідника кваліфікаційних характеристик професій¹⁰ працівників розроблено з урахуванням

---

10 Довідник кваліфікаційних характеристик професій. Випуск 78 «Охорона здоров'я»: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 29.03.2002 № 117.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va117282-02>

змін державних стандартів щодо класифікації професій та чинної номенклатури посад медичних працівників системи Міністерства охорони здоров'я України. Зазначений «Випуск» побудовано відповідно до структури **Класифікатора професій (ДК 003:2010)**¹¹. До нього увійшли кваліфікаційні характеристики **керівників, професіоналів, фахівців, технічних службовців та робітників**, які є специфічними для галузі охорони здоров'я.

До розділу «**Керівники**» включені: керівники закладів охорони здоров'я; керівники основних підрозділів охорони здоров'я; керівники виробничих підрозділів у побутовому обслуговуванні, діяльність яких проходить у сфері надання медичної допомоги.

Розділ «**Професіонали**» поділяється за напрямками підготовки спеціалістів: професіонали в галузі лікувальної справи (в тому числі педіатричного профілю), стоматології, фармації, медико-профілактичної справи та інші професіонали в галузі медицини. До цього розділу належать професії, що вимагають від працівника кваліфікації за дипломом про повну вищу освіту, яка відповідає рівню спеціаліста або магістра.

До розділу «**Фахівці**» належать професії, які потребують від працівника кваліфікації за дипломом про вищу освіту, яка відповідає рівню молодшого спеціаліста, бакалавра або спеціаліста, що проходить післядипломну підготовку (стажування або інтернатуру).

До розділів «**Технічні службовці**» та «Робітники» належать професії, що вимагають від працівника повної або базової загальної середньої освіти та професійної підготовки на робочому місці.

Отже, загальний перелік посад працівників у сфері охорони здоров'я, що міститься у Довіднику кваліфікаційних характеристик професій (Випуск 78) та включає керівників, професіоналів, фахівців та технічних службовців, до медичних працівників відносить: **1)** осіб, які мають медичну освіту (професіонали, фахівці); **2)** окремі категорії професіоналів та фахівців, які не мають спеціальної медичної освіти, але виконання їх посадових обов'язків здійснюється в межах здійснення медичного обслуговування та обов'язкового надання медичної допомоги.

---

11 Класифікатор професій (ДК 003:2010) : Наказ Держспоживстандарту України від 28 липня 2010 року № 327.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0375609-05>

Таким чином, основну групу медичних працівників, виходячи із кваліфікаційних вимог, складають особи (професіонали та фахівці), які мають освіту:

- 1) професіонали за напрямом підготовки «Медицина» та спеціальністю «Лікувальна справа», «Педіатрія» і «Стоматологія» (лікарі різних профілів лікувальної справи);
- 2) професіонали у галузі знань «Охорона здоров'я» та спеціальністю «Медицина» (наприклад, лікарі фізичної та реабілітаційної медицини, лікарі з медицини невідкладних станів та інші);
- 3) професіонали за напрямом підготовки «Медицина» та спеціальністю «Медико-профілактична справа» (лікарі різних напрямів профілактики, наприклад, лікар бактеріолог, лікар-вірусолог, лікар-паразитолог та інші);
- 4) фахівці за напрямом підготовки «Медицина» та спеціальностями «Лікувальна справа», «Акушерська справа», «Лабораторна діагностика», «Медико-профілактична справа», «Стоматологія» та інші.

При зарахуванні на посади лікарів, провізорів, середнього медичного і фармацевтичного персоналу слід урахувати положення чинних нормативно-правових актів Міністерства охорони здоров'я України щодо «Переліку вищих медичних навчальних закладів, підготовка і отримання звання в яких дають право займатися медичною і фармацевтичною діяльністю»¹².

Таким чином, **до медичних працівників ми відносимо професіоналів з вищою медичною освітою та фахівців із медичною освітою, які безпосередньо займаються наданням медичної допомоги у сфері медичного обслуговування (надання медичних послуг)**. Основними професіоналами у відповідній діяльності є лікарі. Основними фахівцями – медичні сестри. Всі інші працівники сфери охорони здоров'я, якщо вони не здійснюють надання медичної допомоги, не відносяться до медичних працівників. Технічні працівники, що працюють у сфері охорони здоров'я, також не можуть вважатися медичними працівниками.

---

12 Перелік вищих медичних навчальних закладів, підготовка і отримання звання, в яких дають право займатися медичною і фармацевтичною діяльністю: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25.12.1992 року № 195.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0195282-92>